Θουκυδίδης

Κωνσταντίνος Κωσταγιάννης

Περίγραμμα διάλεξης

- Εισαγωγικά
- Αίτια του πολέμου
- Ισχύς και ηθική: Διάλογος των Μηλίων

Εισαγωγικά

Λίγα λόγια για τον Θουκυδίδη

- Γεννήθηκε περίπου το 460 π.Χ.: μια γενιά νεότερος των Περικλή, Ηροδότου, Σοφοκλή
- Επιβίωσε τον λοιμό του 430 π.Χ.
- Τον 8ο χρόνο του **Πελοποννησιακού πολέμου (431 – 404 Π.Χ.)** εξελέγη Στρατηγός και εστάλη στην Θάσο (424 π.Χ.)
- Εξορίστηκε για 20 χρόνια λόγω αποτυχίας να αποτρέψει την παράδοση της **Αμφίπολης**
- Αυτό του έδωσε την ευκαιρία να παρακολουθήσει την εξέλιξη του πολέμου, κυρίως από την Πελοποννησιακή πλευρά
- Πέθανε απροσδόκητα (γύρω στο 400 π.Χ.) και η αφήγησή του σταματά στη μέση μιας πρότασης, 7 χρόνια πριν την λήξη του πολέμου

Σκοπός του συγγραφέα

[1.1.1] Ο Αθηναίος Θουκυδίδης έγραψε την ιστορία του πολέμου μεταξύ Πελοποννησίων και Αθηναίων, πώς πολέμησαν μεταξύ τους. Άρχισε να γράφει, μόλις ξέσπασε ο πόλεμος, επειδή πρόβλεψε ότι θα είναι ο μεγαλύτερος και ο σπουδαιότερος από όλους τους παλαιότερους πολέμους. Έφτασε στο συμπέρασμα αυτό επειδή, όταν άρχισε ο πόλεμος, οι δύο αντίπαλοι ήσαν στην ακμή της δύναμής τους, ήσαν καλά ετοιμασμένοι και όλοι οι άλλοι Έλληνες έπαιρναν ή ήσαν έτοιμοι να πάρουν το μέρος του ενός ή του άλλου.

- Στο πρωτότυπο «ξυνέγραψε τὸν πόλεμον»: δεν αναφέρει την λέξη «ιστορία». Γιατί; (βλ. Lebow)
- Σε αρχαία Ελλάδα ο όρος συνδεόταν μόνο με έναν τρόπο απόκτησης γνώσης, ενώ προσέγγισή του Θ. ευρύτερη
- Κτήμα εσαεί: κατά Αριστοτέλη διαφορά ιστορίας (περιγράφει συγκεκριμένα γεγονότα) από τραγωδία (φανερώνει γενικές αλήθειες)

Αἰτια του Πολέμου

Ανάλυση των αιτίων του πολέμου

[1.23.5] Θα εκθέσω πρώτα ποιοί ήσαν οι λόγοι και οι διαφορές που οδήγησαν στον πόλεμο για να μην αναρωτιέται κανείς αργότερα για ποιά αιτία οι Έλληνες περιπλέχτηκαν σε τόσο μεγάλο πόλεμο. [1.23.6] Η πραγματική, βέβαια, αλλά ανομολόγητη αιτία ήταν, καθώς νομίζω, το ότι η μεγάλη ανάπτυξη της Αθήνας φόβισε τους Λακεδαιμόνιους και τους ανάγκασε να πολεμήσουν.

- Στο πρωτότυπο: «τὰς αἰτίας… καὶ τὰς διαφοράς» και «ἀληθεστάτην πρόφασιν, ἀφανεστάτην δὲ λόγῳ»
- Προσπάθεια ιεράρχησης και διαχωρισμού των αιτίων του πολέμου
- Η εκτενής ανάλυση των διεργασιών πριν το ξέσπασμα του πολέμου φανερώνει πως ο Θουκυδίδης έδινε αρκετή σημασία σε διάφορα επίπεδα ανάλυσης (Lebow):
  - **Συστημικό**: ηγεμονικές δυνάμεις αλλά και ρόλος μεσαίων δυνάμεων (π.χ. Κέρκυρα, Κόρινθος) ή περιφερειακών στο σύστημα δυνάμεων (Περσία, Συρακούσες)
  - **Πόλεις - κράτη**: διαφορετικά πολιτικά και οικονομικά/κοινωνικά συστήματα, εσωτερικές συγκρούσεις
  - **Ηγεσία**: αίσθηση τιμής και λανθασμένοι υπολογισμοί

Ισχύς και ηθική: Διάλογος των Μηλίων

Η πολιορκία της Μήλου: πλαίσιο

- Η Αθήνα πολιορκεί Μήλο το **καλοκαίρι του 416 π.Χ.** κατά τη διάρκεια ανακωχής με τη Σπάρτη
- Μήλος αρχικά ουδέτερη, είχε δεχθεί εισβολή Αθηνών που είχε αποκρούσει
- Αθηναϊκή επέμβαση μέρος σειράς γεγονότων που μετατρέπουν σταδιακά αθηναϊκή «ηγεμονία» (νομιμοποιημένη) σε «αρχή» (έλεγχος)
- Τραγική θεώρηση της πολιτικής (βλ. Lebow)
- Ο Θουκυδίδης φαίνεται να βάσισε τον **διάλογο των Μηλίων** σε ένα κείμενο του Ηρόδοτου για τον Ξέρξη: «Οι Αθηναίοι του 416 ως Πέρσες του 480»

Το επιχείρημα των Αθηναίων

[5.89.1] ΑΘΗΝ. Λοιπόν κι εμείς ***δεν θα πούμε μεγάλα λόγια ούτε μακριές φράσεις*** *για ν᾽ αποδείξομε ότι η νίκη μας επάνω στους Μήδους μάς έδωσε το δικαίωμα ν᾽ ασκούμε την ηγεμονία μας ή ότι εκστρατεύσαμε τώρα εναντίον σας επειδή μας αδικήσατε. Αυτά δεν θα σας έπειθαν. Αλλά και από σας ζητούμε να μην προσπαθήσετε να μας πείσετε λέγοντάς μας ότι, αν και άποικοι των Λακεδαιμονίων, δεν είσαστε σύμμαχοί τους ή ότι δεν μας βλάψατε ποτέ. Ας συζητήσομε, όμως, για το τί είναι δυνατόν να γίνει έχοντας υπόψη τους πραγματικούς σκοπούς του καθενός και ξέροντας ότι, στις ανθρώπινες σχέσεις,* ***τα νομικά επιχειρήματα έχουν αξία όταν εκείνοι που τα επικαλούνται είναι περίπου ισόπαλοι*** *σε δύναμη και ότι, αντίθετα,* ***ο ισχυρός επιβάλλει ό,τι του επιτρέπει η δύναμή του και ο αδύνατος υποχωρεί όσο του το επιβάλλει η αδυναμία του****.*

Η απάντηση των Μηλίων

[5.90.1] ΜΗΛ. Εμείς, όμως, νομίζομε ότι είναι χρήσιμο —και είναι ανάγκη να το πούμε αφού θέσατε βάση της συζήτησής μας το συμφέρον και όχι το δίκαιο— να μην παραβλεφθεί ένα στοιχείο που είναι κοινό αγαθό, δηλαδή ***το να μπορεί πάντα εκείνος που βρίσκεται σε κίνδυνο, να επικαλείται τα ορθά και τα δίκαια*** *και να ωφελείται* ***πείθοντας*** *τον αντίπαλό του με επιχειρήματα πέρα από τα αυστηρά πλαίσια του δικαίου. Αυτό, άλλωστε,* ***σας συμφέρει όσο και μας****, γιατί αν χάσετε τον πόλεμο, θα σας επιβάλουν, για παραδειγματισμό, την μεγαλύτερη τιμωρία.*

Έπεισαν; (όχι)

*[5.91.2] Η αντιμετώπιση, λοιπόν, ενός τέτοιου κινδύνου είναι δική μας υπόθεση. Εκείνο που τώρα θέλομε να σας πούμε είναι ότι ήρθαμε εδώ για το συμφέρον της ηγεμονίας μας και ότι τα όσα θα σας αναπτύξομε έχουν σκοπό την σωτηρία της πολιτείας σας. **Θέλομε να σας υποτάξομε χωρίς να υποβληθούμε σε κόπο και χωρίς να σας καταστρέψομε**, πράγμα που είναι κοινό μας συμφέρον.*

[5.92.1] ΜΗΛ. Πώς είναι δυνατόν να έχομε εμείς το ίδιο συμφέρον να γίνομε δούλοι σας όσο εσείς έχετε συμφέρον να μας υποτάξετε;

[5.93.1] ΑΘΗΝ. Επειδή εσείς, αν υποταχθείτε, θ' αποφύγετε την έσχατη καταστροφή κι εμείς θα έχομε κέρδος αν δεν σας καταστρέψομε.

[5.94.1] ΜΗΛ. Ώστε δεν θα δεχόσαστε να είμαστε φίλοι σας αντί εχθροί σας, να ζούμε ειρηνικά και να μείνομε ουδέτεροι;

*[5.95.1] ΑΘΗΝ. **Δεν μας βλάπτει τόσο η έχθρα σας όσο η φιλία σας που θα ερμηνεύοταν σαν τεκμήριο αδυναμίας μας**, ενώ το **μίσος σας** είναι, για τους όσους εξουσιάζομε, **απόδειξη της δύναμής μας**.*

Επόμενη εβδομάδα

Βιβλιογραφία για συζήτηση

Παρακαλείσθε να προετοιμάσετε τα ακόλουθα κείμενα για το επόμενο μάθημα:

- Allison, G. (2015) 'The Thucydides trap: are the US and China headed for war?' *The Atlantic* 24 (9): https://www.hks.harvard.edu/sites/default/files/centers/mrcbg/files/Allison,%202015.09.24%20The%20Atlantic%20-%20Thucydides%20Trap.pdf
- Kirshner, J. (2019) 'Handle Him with Care: The Importance of Getting Thucydides Right', *Security Studies*, 28 (1): 1–24. https://doi.org/10.1080/09636412.2018.1508634

Επιπρόσθετη βιβλιογραφία

- Chan, S. (2019) 'More Than One Trap: Problematic Interpretations and Overlooked Lessons from Thucydides'. *Journal of Chinese Political Science* 24 (1): 11–24, https://doi.org/10.1007/s11366-018-9583-2
- Desch, M. C. (2025) 'Balancing Away from War: How the USA and China Can Side-step the Thucydides' Trap', *The Chinese Journal of International Politics* 18 (2): 151–172, https://doi.org/10.1093/cjip/poaf001
- Hanania, R. (2021) 'Graham Allison and the Thucydides Trap Myth', *Strategic Studies Quarterly*, 15(4), 13–24, https://www.jstor.org/stable/48638049
- Platias, A & Vasilis Trigkas (2021) 'Unravelling the Thucydides' Trap: Inadvertent Escalation or War of Choice?', *The Chinese Journal of International Politics* 14 (2): 219–255, https://doi.org/10.1093/cjip/poaa023
- Λίτσας, Σ. (2024). *Πόλεμος και Ορθολογισμός*. Ποιότητα, Αθήνα. (3ο κεφάλαιο)